

**TEATR
DOLNOŚLĄSKI**

Sezon XXIV
1968/1969

W JELENIEJ GÓRZE

MARIN DRŽIĆ

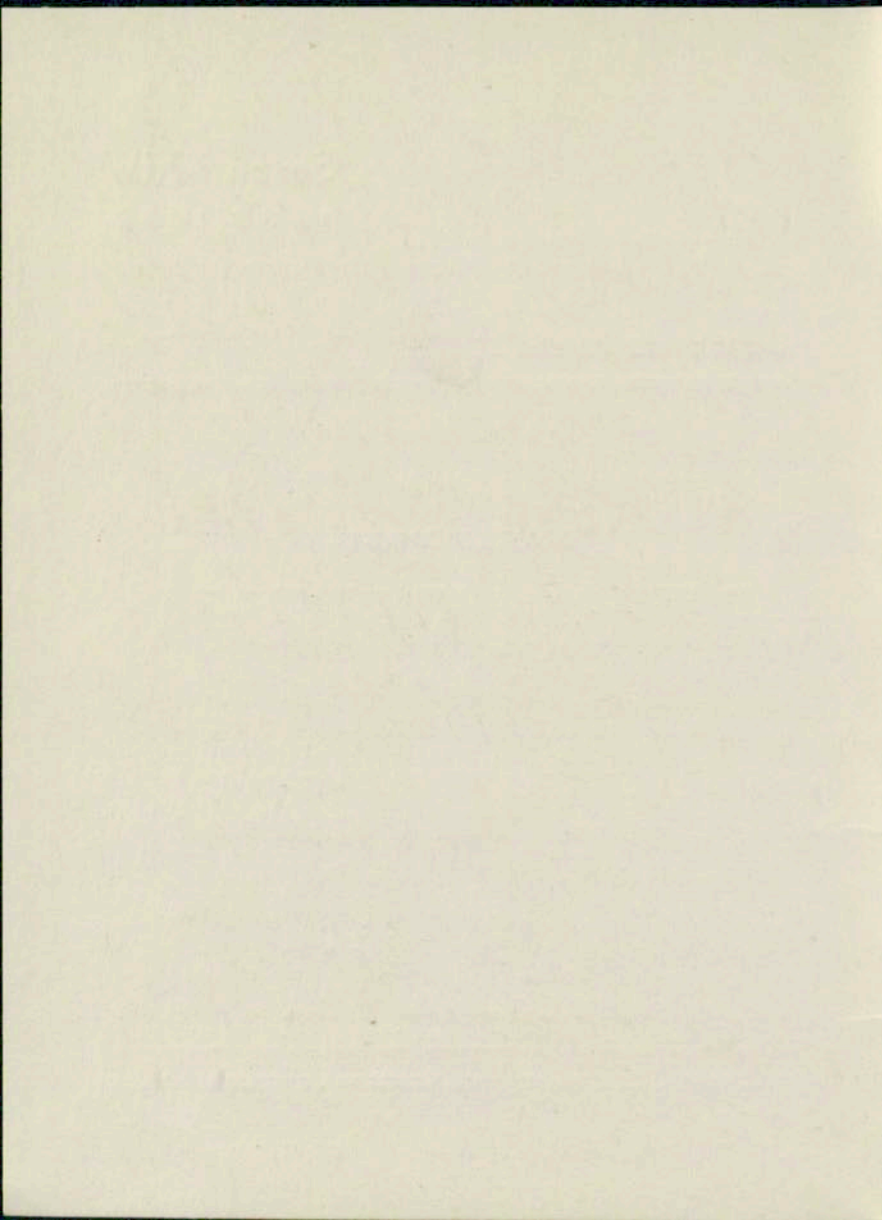
RZYMSKA KURTYZANA

ARCHIWUM

Państwowego Teatru Dolnośląskiego
w Jeleniej Górze

Nr.: 201

PREMIERA, OZERWIEC 1969 ROKU W JELENIEJ GÓRZE

PAŃSTWOWY TEATR DOLNOŚLĄSKI

w Jeleniej Górze

Dyrektor i Kier. Artystyczny – TADEUSZ KOZŁOWSKI

Zastępca Dyrektora – MARCIN TALARCZAK

Kier. Literacki – JÓZEF KELERA

MARIN DRŽIĆ

RZYMSKA KURTYZANA

(DUNDO MAROJE)

Komedia w 3 aktach

Przeróbka – Marko Fotez

Przekład – Zygmunt Stoberski i Jan Brzechwa
współpraca reżyserska - GRZEGORZ GALIŃSKI

Opracowanie muzyczne – BOGDAN DOMINIK

Scenografia – **ZORAN SANDOROW**
gościnnie z ISTARSKO NARODNO KAZALISTE, PULA-JUGOSŁAWIA

Reżyseria – **LOJZE SZTANDEKER**
gościnnie z ISTARSKO NARODNO KAZALISTE. PULA-JUGOSŁAWIA

★ PREMIERA, CZERWIEC 1969 R. W JELENIEJ GÓRZE ★

M A R I N D R Ź I Ć

protoplasta dramaturgii jugosłowiańskiej

KALENDARZ ŻYCIA

- 1508 W Dubrowniku, w okazałym murowanym domu stojącym blisko ratusza, urodził się przyszły dramaturg i poeta Marin Držić, jako najmłodszy z siedmiorga dzieci kupca Marina Držicia i jego żony Anukle, z bogatej kupieckiej rodziny Kotruljeviciów.
- 1526 Pod tą datą Marin Držić wspomniany jest po raz pierwszy jako młody kleryk. Wiadomo skądinąd, że został księdzem, ale, przejęty głęboko ideami renesansowego humanizmu i oddający się z zamiłowaniem zajęciom literackim i artystycznym, niewiele czasu w swoim życiu poświęcił kapłaństwu.
- 1538 Zubożała w międzyczasie i zadłużona poważnie rodzina Držićów boryka się z trudnościami materialnymi. Marin Držić uzyskuje od senatu Rzeczypospolitej Dubrownickiej jednorazowe stypendium w wysokości trzydziestu złotych dukatów i udaje się na studia do Włoch. Studiuje prawo na uniwersytecie w Sienie. Pełen dowcipu i towarzyskich talentów, uzdolniony muzycznie, szybko zdobywa sobie uznanie w nowym środowisku i zyskuje wielu wpływowych przyjaciół.

- 1541 12 lipca władze uniwersyteckie w Sienie wybierają Marina Drzicia na stanowisko zawiadującego bursą studencką. Z tą funkcją w Sienie związana jest zwyczajowo godność zastępcy rektora, a ponieważ fotel rektorski pozostaje w tym czasie nieobsadzony—Drzić de facto sprawuje przez rok cały funkcję rektora uniwersytetu w Sienie.
- 1545 Odnajdujemy Drzicia znowu w Dubrowniku, w niewesołej sytuacji materialnej. Za dwa dukaty miesięcznie i dwa ubrania rocznie Drzić przyjmuje posadę sekretarza w służbie austriackiego arystokraty-awanturnika, hrabiego Krzysztofa von Rogendorfa. (Karykaturą Rogendorfa będzie potem Hugo Tedesco w komedii „Dundo Maroje, czyli Rzymska Kurtyzana”, a odbiciem w krzywym zwierciadle sytuacji Drzicia w tej służbie będą w komedii wzajemne stosunki Pometa i jego pana). Z Rogendorfem wyjeżdża Drzić do Wiednia, a potem do Stambułu.
- 1547 Nie wyjaśniona bliżej afera, w którą uwikłał się Rogendorf w Stambule, pozbawia go majątku. Drzić wraca do Dubrownika.
- 1548 Przyciśnięty długami, Drzić obejmuje funkcję diakona.
- 1552 Umiera matka Drzicia, Anukle. Pozostawia mu w testamencie jedną czwartą swojego posagu, ale całą sumę pochłonęły narosłe długi.
- 1554 Drzić przyjmuje pracę pisarza w kopalni soli, za znikomym miesięcznym wynagrodzeniem pięciu perperów.

- 1562 Odnajdujemy Drżcia w Wenecji. Jest tutaj gościem i rezydentem u swoich przyjaciół z Dubrownika, bogatych kupców Primovićów. Otrzymuje od nich znaczną pomoc finansową.
- 1563 Nadal Wenecja. Drżić wchodzi w służbę arcybiskupa Wenecji.
- 1566 Drżić przebywa we Florencji. Na ręce księcia tokańskiego Kosmy II Medyceusza przesyła memorandum: domaga się pomocy adresata w obaleniu nieudolnej oligarchii sprawującej władzę w Rzeczypospolitej Dubrownickiej.
- 1567 2 maja Drżić umiera w Wenecji. Pochowany w kościele św. Jana i Pawła.
-

Lojze Sztandeker

TEATR MARINA DRŽICIA

Po klęsce na Kosowym Polu (1389) wpadła w ręce Turków, na wiele stuleci, cała Serbia, Macedonia, Bośnia, Hercegowina i znaczna część Chorwacji. Tylko Rzeczpospolita Dubrownik — bogate miasto-państwo nad Adriatykiem, prowadzące rozległy handel śródziemnomorski i kontynentalny — dzięki nader zręcznej polityce zdołała się przed zalewem tureckim uchronić i zachować niezależność. Tu więc powstały warunki twórczości kulturalnej jedyne w tym czasie na Bałkanach; w mroku kulturalnym, jaki ogarnął Półwysep Bałkański pod jarzmem tureckim, Dubrownik świecił sam tylko jak pochodnia.

Jednym z najbardziej interesujących zjawisk kulturalnych był teatr renesansowy w Dubrowniku już w pierwszej połowie XVI wieku, a teatralną twórczość Marina Držicia wolno zaliczyć do rzędu zjawisk szczególnie cennych w europejskim życiu teatralnym tego czasu. Oczywiście, jest rzeczą niewątpliwą, że początki teatralnej twórczości w Dubrowniku pozostawały pod przemożnym wpływem teatru renesansowego i ruchu humanistycznego we Włoszech, ale dalsze poczynania miały charakter całkowicie samodzielny i oryginalny, co daje nam

podstawę do stwierdzenia, że ukształtował się tutaj w XVI wieku bardzo swoisty słowiański wariant renesansowego teatru.

Działało tutaj kilka bardzo zdolnych amatorskich zespołów teatralnych, dla których pisali sztuki i kierowali nimi — poza samym Marinem Drżiciem — także kanonik Gjore Drzić (stryj Marina), a nadto benedyktyn Vetranović i znany kupiec, a bardzo zdolny komediopisarz Nikola Naljeszković. Żaden z nich jednak nie osiągnął takiego powodzenia jak Marin Drzić, autor jedenastu najbardziej cenionych w Dubrowniku utworów scenicznych, które, niestety, nie dochowały się wszystkie. Niektóre z tych utworów pozostają dziś jeszcze w stałym repertuarze jugosłowiańskich teatrów i jak przed czterystu laty cieszą się niezmiennym powodzeniem.

Niewątpliwie najlepsza w dorobku Drżicia jest komedia „Rzymska kurtyzana” (tytuł oryg. „Dundo Maroje”), napisana w roku 1550 i grana po raz pierwszy w sali obrad w pałacu rektorskim w Dubrowniku. Jest to część druga zaginionej komedii pt. „Pomet” (imię głównego bohatera „Dundo Maroje” — Red.), która miała tak wielkie powodzenie, że trupa Drżicia od czasu tej premiery przybrała nazwę „Pomet družina”, czyli „Trupa Pometa”.

W nowszych czasach — począwszy od roku 1937, kiedy to utwory Drżicia, ponownie odkryte dla współczesnego teatru, wróciły na sceny — „Dundo Maroje” grano w sumie cztery tysiące razy i przełożono na języki: polski, rosyjski, czeski, bułgarski, węgierski, rumuński, angielski, francuski, holenderski, szwedzki i niemiecki. Pamiętając jednak

o dacie prapremiery — 1550! — trudno wprost sobie uzmysłwić, że tak zbudowaną i napisaną komedię grano w Dubrowniku 11 lat przed narodzeniem Lope de Vegi, 14 lat przed narodzeniem Szekspira, 71 lat przed narodzeniem Moliera i 156 lat przed narodzeniem Goldoniego.

Teatr Drżicia nie wziął się z niczego, zapewne. Można śledzić w „Dundo Maroje” wspólne całej renesansowej komedii motywy z Plauta i wpływy włoskiej „commedia erudita” z pierwszej połowy XVI wieku — zwłaszcza wpływy Ariosta i Aretina. Dominuje jednak w tym dziele oryginalność widzenia, szczególna dynamiczność, renesansowa bujność i siła witalna. Warto też zwrócić uwagę na występującą w monologach Pometa ostrą świadomość nierówności społecznych i wyraźne ślady renesansowych szlachtetnych utopii.

Marin Drżić przebywał przez siedem lat (1538—1545) na uniwersytecie w Sienie (por. „Kalendarz życia” — Red.) gdzie niewątpliwie poznał gruntownie ówczesny teatr włoski. Działała wtedy w Sienie znakomita, amatorska jeszcze trupa „Giovanni nobili”. Występował też gościnnie słynny komediopisarz i aktor z Padwy Angelo Beolco zwany Ruzzante (1502—1542), znany z tego między innymi, że jako pierwszy w Europie zorganizował zawodowy aktorski zespół. Wprawdzie w zespole Ruzzantego nie było jeszcze improwizacji i tego stylu aktorskiego, który niedługo potem ukształtował się w komedii dell'arte, ale żywiołowość aktorska trupy Ruzzantego i skłonność do jaskrawych efektów komicznych każe w niej widzieć — jeżeli wnosić z tego, co nam o tym wiadomo — bezpośredniego

OSOBY

Dundo Maroje — kupiec z Dubrownika	— PAWEŁ BALDY
Maro — jego syn	— RYSZARD ŻUROMSKI
Hugo Tedesko — młody szlachcic niemiecki	— ADAM SIRKO
Pomet — jego sługa	— GRZEGORZ GALIŃSKI
Popiwa — sługa Mara	— RAJMUND WOLFF
Bokczilo — sługa Dunda Maroje	— JERZY SMOLIŃSKI
Ondardo de Augusta — ojciec Laury	— ZENON KACZANOWSKI
Sadi — lichwiarz	{— ADAM CYPRIAN — BOGUSŁAW KOZAK
Niko } młodzi dubrowniczanie	{— PIOTR MILNEROWICZ — * * *
Vlacho }	
Oberżysta	— KAROL CHORZEWSKI
Dowódca straży	— STEFAN MIEDZIŃSKI
Służący	— WŁADYSŁAW SAWKO
Laura — rzymska kurtyzana	— HALINA BULIKÓWNA
Petrunela — jej służąca	— DANUTA SZUMOWICZ
Pere — narzeczoną Mara	— BARBARA MAJEWSKA
Piastunka — powiernica Pere	{— HALINA BIELAWSKA — ZOFIA FRIEDRICH

Żołnierze, Świta Ondarda.

Przedstawienie prowadzą: Krystyna Świętochowska
Władysław Sawko

Kontrola tekstu: Krystyna Kozak

Rzecz dzieje się w Rzymie w XVI wieku.

poprzednika komedii dell'arte, a w samym Ruzzante jej prekursora, zwłaszcza jeśli chodzi o ludowe źródła werwy komicznej i znaczące akcenty społeczne komedii.

Istnieje, oczywiście, jakieś podobieństwo między teatrem Angela Beolco-Ruzzantego a twórczością komediową i praktyką sceniczną naszego Marina Drzicia. Dlatego narzuca mi się myśl, że koncepcja przedstawienia „Rzymskiej Kurtyzany” powinna nawiązywać do założeń teatralnych Ruzzantego, które Drzić prawdopodobnie przejął i transponował swoiście.

Lojze Sztandeker

Z DZIEJÓW DUBROWNIKA I JEGO KULTURY

Wśród publiczności polskiej na ogół mało znane są pewne fakty szczegółowe z dziejów zachodnich i północno-zachodnich połaci półwyspu Bałkańskiego. Warto je przypomnieć w związku z osobą i twórczością Marina Držicia, protoplasty literatury serbo-chorwackiej (współczesny Rejowi: o trzy lata młodszy, zmarł o dwa lata wcześniej), jednego z wybitniejszych przedstawicieli renesansowej dramaturgii europejskiej i czołowej postaci w nader ciekawym zjawisku kulturalnym szesnastego wieku, zwanym przez niektórych historyków renesansem dalmatyńskim. Głównym ośrodkiem tego ruchu był Dubrownik, w szesnastym wieku jeden z bogatszych portów handlowych w basenie Morza Śródziemnego, o strukturze wewnętrznej samodzielnego miasta-państwa (Rzeczpospolita Dubrownicka), podobnej albo zgoła analogicznej do struktury renesansowych miast włoskich — główny konkurent handlowy Wenecji na Adriatyku, w handlu z Turcją i z całym Bałkanami. A oto kilka podstawowych faktów z dziejów Dubrownika.

Pierwsze ślady historyczne istnienia tego miasta sięgają VII wieku naszej ery. Odnajdujemy je w źródłach, pod nazwą *R a g u z a*, współistniejącą potem historycznie z rodzimą słowiańską nazwą Dubrownik. Rozwijający się jako ośrodek handlu, rzemiosła i żeglugi, Dubrownik już we wczesnym średniowieczu zyskuje sobie silną pozycję na Adriatyku i względną samodzielność, chociaż stanowi część posiadłości Bizancjum i korzysta z opieki i pomocy Bizancjum w licznych konfliktach z sąsiadami i najeźdźcami. Na początku XIII wieku, w dobie wypraw krzyżowych i rozprzężenia państwa bizantyjskiego, przechodzi Dubrownik pod zwierzchność Wenecji. Jarzmo Wenecji, konkurenta handlowego, jest jednak zbyt uciążliwe dla dubrowniczian. W roku 1358 Dubrownik oddaje się pod opiekę wojującego w tym czasie z Wenecją króla Ludwika węgierskiego.

Od tej chwili Rzeczpospolita Dubrownicka, luźno związana z państwem węgierskim i świadcząca zresztą królom węgierskim wiele cennych usług, korzysta z maksymalnej bodajże swobody działania. Rozwija wszechstronnie swój handel i żeglugę; posiada liczną własną flotę, w części uzbrojoną, której udziela niekiedy, na warunkach handlowych, różnym mocarstwom w rozmaitych morskich przedsięwzięciach. Stopniowo jednak rosnące na Bałkanach siły i rozszerzające się ku północy i zachodowi działania tureckie (w 1389 roku traci niepodległość Serbia po bitwie na Kosowym Polu, rok 1453 przynosi upadek Konstantynopola) wprowadzają Rzeczpospolitą Dubrownicką w orbitę wpływów Stambułu. Ostatecznie, po klęsce Węgrów pod Mochaczem

(1526), Dubrownik przechodzi pod zwierzchnictwo Turcji.

Nie stanowi jednak po prostu prowincji tureckiej i nie jest przez Turków rządzony; zachowuje statut samodzielnej Rzeczypospolitej Dubrownickiej. Zależność Dubrownika od Turków sprowadza się więc praktycznie do opłacania znacznej pieniężnej daniny, ale jednocześnie przynosi miastu dalsze bardzo poważne i wielorakie korzyści handlowe. Wiek szesnasty stanowi więc okres gospodarczego rozkwitu Dubrownika, który pokrywa się w czasie z rozkwitem kulturalnym znanym pod nazwą renesansu dalmatyńskiego.

Z „Historii Powszechnej” opracowanej przez Akademię Nauk ZSRR (Warszawa 1967, t. IV) przepisemy zwięzłą charakterystykę sytuacji Rzeczypospolitej Dubrownickiej w tym okresie: „W XVI wieku był Dubrownik najważniejszym ośrodkiem rzemieślniczym i handlowym na wybrzeżu adriatyckim Półwyspu Bałkańskiego. Kwitło tam w szczególności tkactwo, garbarstwo, złotnictwo, rozwinięta się też budowa okrętów. Miasto posiadało własną flotę i prowadziło rozległy handel na Morzu Śródziemnym.”

„Kupcy dubrownickcy utrzymywali ściśle stosunki handlowe z Serbią, Bośnią, Bułgarią, Stambułem. Przywozili do posiadłości tureckich wyroby miejscowego rzemiosła, towary z miast włoskich i innych krajów zachodniej Europy. Uznawszy zwierzchnictwo Porty (czyli sułtanów tureckich — Red.), otrzymali od niej ważne przywileje handlowe: przy imporcie do Turcji płacili bardzo niskie cło (2⁰/₀), a niekiedy bywali w ogóle od cła zwalniani, mieli

też monopol na przywóz i wywóz niektórych towarów. Rzeczpospolita Dubrownicka posiadała swe ekspozytury w wielu miastach bałkańskich, z którymi utrzymywała ożywiony kontakt i występowała częstokroć jako pośrednik w stosunkach tych miast z Austrią, miastami włoskimi, Hiszpanią. W XVII wieku Dubrownik zaczął podupadać w związku z ogólnym upadkiem handlu śródziemnomorskiego."

Czytamy dalej: „W XVI i XVII wieku osiągnęła rozkwit literatura piękna w Dubrowniku, gdzie mieszkało i pracowało wielu pisarzy, poetów, dramaturgów.” Historycy zajmujący się bliżej tym zjawiskiem wymieniają wiele znaczących nazwisk, pośród których — w obrębie wieku szesnastego — czołowe miejsce przyznają Držićowi, zwłaszcza od czasu ponownego odkrycia i wprowadzenia na sceny współczesne jego twórczości dramatycznej, w latach trzydziestych naszego stulecia. Autor popularnych i powszechnych „Dziejów dramatu” Al-lardyce Nicol, zresztą literatury słowiańskie traktujący w swoim wykładzie raczej po macoszemu, znajduje jednak także, w opisie europejskiej dramaturgii renesansowej, miejsce dla wzmianki o odrodzeniu dubrownickim, stwierdzając: „Początkowy wpływ sceny humanistycznej i włoskiego teatru (...) da się wyśledzić w rozmaitych krajach w ciągu wieku szesnastego i siedemnastego. Typowe pod tym względem są sztuki, które powstały w pobliżu Raguzy (Dubrownika) nad brzegami Adriatyku. Rozwijał się tu miejscowy dramat chorwacki, wywodzący się z włoskich wzorów, pełen jednak oryginalnej siły. Autorzy działają tu już w szesnastym wieku, zaś jeden z nich, Marin Držić, potrafił

stworzyć sceny komiczne, które do dziś zachowały swój wdzięk. W następnym stuleciu natrafiamy (w Dubrowniku — Red.) na jeszcze wybitniejszą indywidualność, poetę epicznego i tragicznego Ivana Gundulicia, postać typową dla swej epoki, zajmującego się zarówno tematyką klasyczną, jak też motywami zaczerpniętymi z legend i historii ojczystego kraju." Dodajmy do tego, że Ivan Gundulić (1588—1638; sprawował kilkakrotnie godność „rektora”, czyli jakby prezydenta Rzeczypospolitej Dubrownickiej), którego większość utworów dramatycznych niestety zaginęła, znany jest przede wszystkim jako autor poematu heroicznego pt. „Osman”, sławiącego zwycięstwo armii polskiej nad Turkami pod Chocimiem (1621) i porównywanego — jako wybitne dzieło epickie literatur słowiańskich w siedemnastym wieku — z dokonaniem przez Piotra Kochanowskiego przekładem „Jerozolimy Wyzwolonej” Torquata Tassa.

W wieku siedemnastym, jak już powiedziano, zaznacza się stopniowy i postępujący upadek gospodarczy i materialny Dubrownika. Klęskę ostateczną przyniosło temu jedynemu słowiańskiemu miastu-państwu straszliwe trzęsienie ziemi w roku 1667, po którym Dubrownik już nie zdołał się podźwignąć.

Kierownik techniczny
MIECZYŚLAW KULCZYK

Kierownik sceny
TADEUSZ TEKIELA

Brygadier sceny
JAKUB TEKIELA

Rekwizytor
RYSZARD WOJNAROWSKI

Światło
WALERIAN STOLARCZYK

Kierownicy pracowni:

krawieckiej
JANINA NICEK

stolarskiej
WACŁAW SMERECZYŃSKI

perukarskiej
JÓZEFA GRABOWSKA

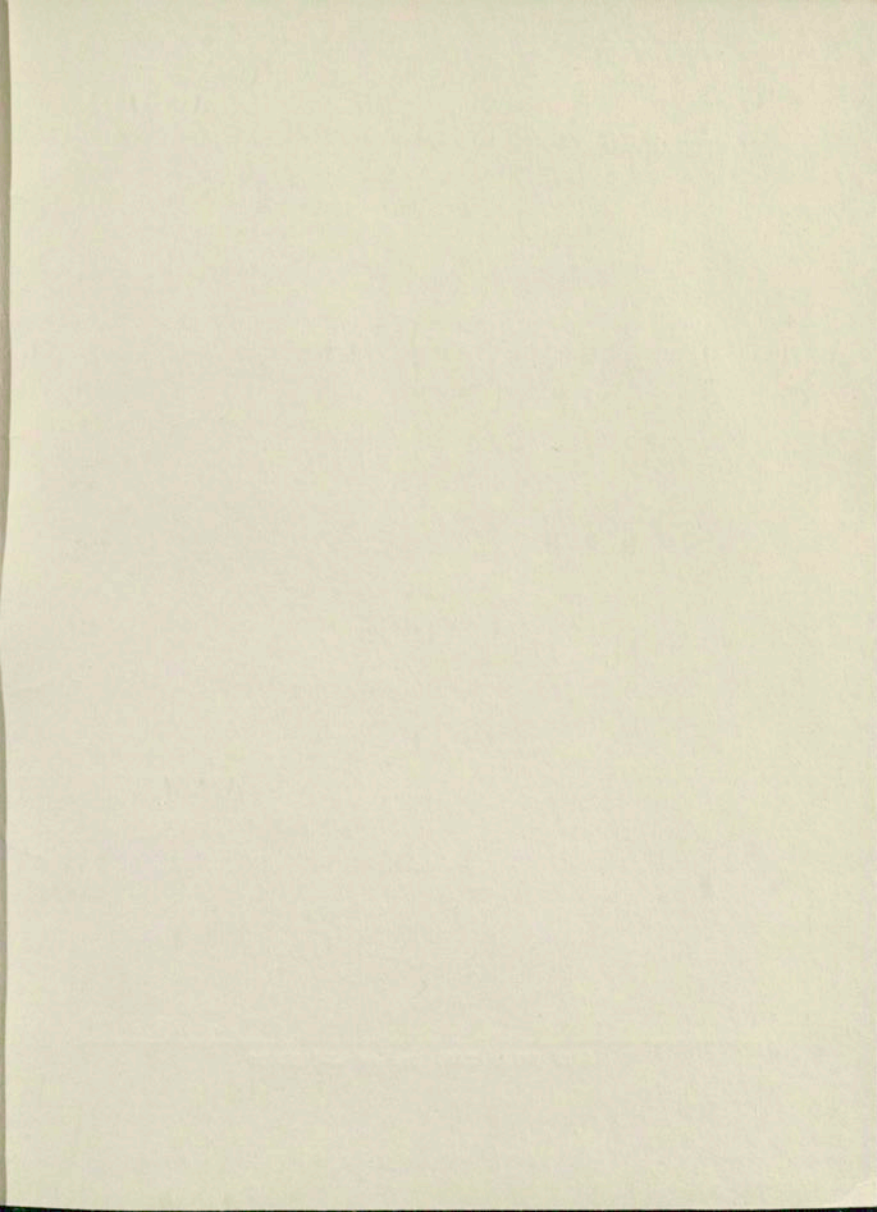
szewskiej
ALEKSANDER DRAL

malarskiej
HELIODOR JANKOWSKI

tapicerskiej
WIKTOR GODYŃ

modelarskiej
GRZEGORZ RACKIEWICZ

elektrotechnicznej
BENEDYKT ZIENTALAK

Cena 2,50 zł
Exemplarz bezpłatny